

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Частина 2 (аналітичний огляд)

Автор-упорядник:

Інна Едуардівна КОВАЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ORCIDiD: [0000-0001-5633-0234](https://orcid.org/0000-0001-5633-0234)

Web of Science: [ADX-5356-2022](https://www.webofscience.com/ADX/5356-2022)

Bibliometrics: [BUN0057648](https://www.bibliometrics.com/BUN0057648)

2

На основі дослідження репозиторію Електронної бібліотеки НАПН України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського та інших бібліотек у вільному онлайн-доступі проаналізовано джерельну базу щодо вивчення зарубіжного досвіду з проблеми теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти дорослих. Наголошено на досвіді та ролі українських публічних бібліотек в освіті дорослих в умовах воєнного часу. Продовжено аналіз результатів наукових досліджень [2, 10, 12], значення яких сфокусовано у монографіях, статтях, матеріалах конференцій підвідомчих інституцій НАПН України. Акцент зроблено на вітчизняному й зарубіжному досвіді з цифровізації освіти дорослих та функціонуванні в цьому контексті університетів третього віку в умовах цифрової трансформації суспільства. Розглянуто теоретико-методологічні засади цифрової трансформації освіти дорослих і, зокрема, університетів третього віку. Аналітичний огляд є продовженням дослідження «Теоретико методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти дорослих» [2, с. 31–45], та зосереджує увагу на цей процес в умовах воєнного стану.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, освіта дорослих, теоретико-методологічні засади освіти дорослих, цифрова трансформація, університети третього віку.

1. Аналіз зарубіжного досвіду щодо теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти дорослих

Контент-аналіз онлайн-ресурсів щодо теоретико-методологічних засад цифрової трансформації у контексті інформаційно-аналітичного супроводу освіти дорослих спрямовано на дослідження зарубіжного досвіду.

Оновлений у 2019 році Європейською асоціацією освіти доросли (ЕАЕА) «Маніфест навчання дорослих у 21 столітті» привертає нині значну увагу дослідників у галузі андрагогіки [21]. Слід зазначити, що ЕАЕА – це європейська неурядова організація, яка об'єднує 120 організацій-членів у 43 країнах і представляє інтереси понад 60 мільйонів учнів зі всієї Європи. Метою організації є об'єднання та представлення європейських організацій, які безпосередньо беруть участь у навчанні дорослих. ЕАЕА веде андрагогічну

² Джерело: <https://nus.org.ua/view/andragogika-vs-pedagogika-yak-treba-navchaty-vchyteliv/>

діяльність, а також сприяє доступу до неформальної освіти дорослих та участі в ньому всіх груп дорослих. Маніфест створено для європейських, національних та регіональних політиків. Він покликаний продемонструвати переваги навчання дорослих, а також відображає бачення ЕАЕА щодо засвоєння дорослими усіх необхідних навичок, знань і компетенцій. Маніфест ЕАЕА також відображає загальноєвропейське зусилля зробити ще один крок уперед і створити суспільство знань, здатне впоратися із викликами часу. Зокрема, зазначено що це потребує стійких інвестицій в освіту дорослих на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. У маніфесті представлено дев'ять поточних європейських проблем, які розв'язуються саме навчанням дорослих:

1. *Активна громадянськість і демократія.* Люди, які беруть участь в освіті дорослих, більше беруть участь у житті суспільства: вони голосують, займаються волонтерством або грають активну роль у спільнотах. Освіта дорослих є інструментом розвитку критичного мислення.

2. *Здоров'я і благополуччя.* Дорослі учні ведуть більш здоровий спосіб життя і покращують своє самопочуття. Освіта дорослих сприяє особистісному розвитку та самореалізації. Здоров'я нашого суспільства залежить від навчання упродовж усього життя.

3. *Життєві навички для людей.* Освіта дорослих змінює життя, яке відкриває нові можливості для працевлаштування й навчання, активізує творчі пристрасті людей та створює нові соціальні мережі.

4. *Соціальна згуртованість, справедливість і рівність.* Освіта дорослих підтримує велику соціальну мобільність та вирівнює суспільство. Навчання дорослих поєднує людей з різних верств суспільства та на різних етапах життя, що приносить користь демократії та соціальному світу.

5. *Працевлаштування і робота.* Навчання на робочому місці є одним із ключових факторів участі дорослих у навчанні упродовж усього життя. Освіта дорослих підвищує інноваційність та продуктивність співробітників, підприємців і волонтерів – це робить компанії успішнішими.

6. *Цифровізація.* Освіта дорослих допомагає ліквідувати цифровий розрив та надає людям цифрові компетенції, які мають ключове значення для особистої самореалізації, працевлаштування, соціальної інтеграції та активної громадянськості.

7. *Міграція і демографічні зміни.* Громадянська освіта та міжкультурне навчання створюють інклюзивні суспільства і культури. Літні люди, які навчаються, активніші, працюють довше і залишаються здоровішими. Навчання між поколіннями дає можливість старшим і молодшим отримувати користь завдяки знанням одне одного.

8. *Сталий розвиток.* Освіта дорослих надає компетенції, інформацію, простір для дискусій і творчий підхід для розроблення нових підходів, необхідних для сталого розвитку. Зміна парадигми є можливою лише завдяки критично налаштованим, свідомим і новаторським громадянам.

Освіта дорослих та європейська і міжнародна політика. Європейська та міжнародна політика щодо освіти дорослих сприяє основним європейським і

міжнародним стратегіям у сфері зростання, зайнятості, інновацій, справедливості, соціальної згуртованості, активної громадянськості, скорочення бідності, зміни клімату, внутрішнього ринку, міграції, миру та багато іншого. У маніфесті також визначено основні принципи (неформального) навчання дорослих: навчання дорослих є загальним і суспільним благом, що трансформує як життя так й суспільство; кожна доросла людина має право і можливість здобути якісне навчання; кожен може навчатися незалежно від віку та попередньої освіти; всіх здобувачів освіти заохочують до участі, особливо тих, хто має тільки базові навички; ключовим завданням освіти дорослих є надання допомоги соціально незахищеним верствам населення з метою подолання ефекту «Матвія»; ученя є ключовою фігурою під час розроблення, вибору методів, визначення процесу та результатів навчальних програм, що пропонуються; неформальні методи, що застосовуються, спираються на креативність, наявні знання та навички учнів і надихають у подальшому навчанні; участь професійних тренерів та викладачів необхідна для застосування відповідних методів і досягнення високої якості результатів навчання учнів; зміцнення потенціалу та інновації у сфері організації освіти дорослих необхідні для адаптації та змін у процесі навчання й формування потреб учнів, а також з метою соціального та економічного розвитку; співробітництво (регіональне, європейське, глобальне та інституційне) має вирішальне значення для результатів навчання дорослих, а також для взаємного навчання та передавання інновацій [21].

У даному аналітичному огляді за напрямом теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти дорослих нашу увагу привернули деякі праці українських і зарубіжних учених, що, на нашу думку, є значущими для дослідження.

Зокрема, у монографії А. Боярської -Хоменко «Освіта дорослих в країнах Центральної та Східної Європи: ретроспективний аналіз» визначено, що чинниками, які сприяли розвитку ідеї освіти дорослих були: потреба у підвищенні кваліфікації; відкриття курсів, навчальних закладів для дорослих людей та їх фінансова підтримка з боку власників промислових підприємств; прогресивна діяльність освітян та викладачів університетів; виникнення заочного формалізованого навчання тощо. Для встановлення періодизації та обґрунтування етапів розвитку освіти дорослих в країнах Центральної та Східної Європи авторами виокремлено критерії визначення етапів розвитку освіти дорослих: політичні, економічні та соціокультурні зрушення; особливості урядової політики в галузі освіти дорослих; рівень розвитку психолого-педагогічної науки, зокрема науково-педагогічних досліджень із питань навчання дорослих; взаємодія теорії і практики освіти дорослих; вплив загальноосвітньої та загальноєвропейської освітньої політики. Проаналізовано особливості розвитку освіти дорослих у країнах Центральної і Східної Європи у ХХ – на початку ХХІ століття та визначено й обґрунтовано такі етапи розвитку освіти дорослих: етап популяризації ідеї освіти дорослих та відкриття перших закладів освіти для дорослих (1900–1945), етап активного розвитку освіти дорослих (1946–1988), етап новаційного розвитку освіти дорослих (1989–2019).

Цікавим аспектом монографії є розкриття особливостей мети, завдань, форм і методів навчання дорослого населення країн Центральної і Східної Європи та визначення провідних тенденцій розвитку освіти дорослих. Зокрема, підвищення рівня участі у загальноєвропейських програмах навчання дорослих, підтримка загальноосвітніх ініціатив популяризації безперервної освіти; підготовка відповідних кваліфікованих кадрів і забезпечення навчання в галузі викладання та подальшої освіти педагогів; розширення системи сертифікації та визнання різних видів освіти, а також їх сумісність на національному і загальноєвропейському рівнях; спростування інституційної точки зору про доступ до освіти дорослих виключно через освітні заклади; визнання будь-якої освітньої діяльності людини частиною освітнього процесу; участь великих організацій та підприємств у розвитку освіти дорослих, підтримка освітніх установ різних видів; залучення до безперервної освіти дедалі більшого кола дорослих людей різного віку, різного соціального статусу та різного інтелектуального розвитку; боротьба із соціальною ізоляцією в галузі безперервної освіти; популяризація «Мережевої освіти» надінституціонального та транснаціонального співробітництва; розвиток професійної та міждисциплінарної освіти дорослих; впровадження ідеї інклюзивного навчання. У процесі дослідження встановлено, що нормативно-правове регулювання освіти дорослих у Центральній і Східній Європі базується на загальноосвітніх та загальноєвропейських нормативно-правових актах: резолюціях Генеральної асамблеї ООН, резолюціях Європейського парламенту, рекомендаціях Комісії Європейського союзу, резолюціях та рекомендаціях Європейського Союзу тощо. Разом з тим з'ясовано, що кожна окрема країна має власну законодавчу базу в галузі освіти дорослих, яка визначає мету освіти дорослих, форми навчання, суб'єкти та об'єкти освітньої діяльності, права та обов'язки учасників освітнього процесу, особливості державної підтримки освіти дорослих, питання фінансування тощо [7].

Польська дослідниця Ф. Шльосек (F. Szlosek) у статті «Освіта дорослих у Польщі» розкриває особливості новосформованої польської системи освіти дорослих, яка розвивалася в Польщі на початку 21 століття: велика кількість організаторів, що забезпечують навчання дорослих; множинність екологічних адресатів; різноманітність форм навчання, підвищення кваліфікації та розвитку; багатоваріантність форм навчання; відкритість до систем, відмінних від освітньої; відповідність інтересам індивідів і специфічним інтересам соціальних груп; програмна спрямованість. Автором представлено організаційні структури, які виконують різні завдання у польській системі освіти дорослих: органи державної влади, місцеве самоврядування, культурно-освітні товариства, церковні та релігійні товариства, робочі місця, кооперативи, ремесла, профспілки, заклади охорони здоров'я, органи юстиції, фонди, приватні особи та багато інших організацій. У статті йдеться й про те, що освіту дорослих спрямовано на різні середовища, тобто місцеві та надлокальні середовища, кооперативні структури та соціальні асоціації. Наголошено на тому, що, якщо брати до уваги вік дорослої людини, то це навчання в середовищі молоді,

представників середнього покоління та старшої категорії. Зазначено, що в кожному з цих середовищ освіта має свою специфіку – програмну, організаційну і методичну. А завдяки розмаху, швидкості та глибині сучасних змін за останні 20 років у Польщі спостерігається поява багатьох нових форм інституцій та освіти дорослих, які впроваджуються в школах для робітників, на курсах, у середніх школах, у професійних закладах, через засоби масової інформації, керівництво та консультування, виставки (мистецька освіта), рекреаційні заходи, свята, огляд визначних пам'яток, під час процесу ресоціалізації, мистецька діяльність і хобі, розваги та веселощі, перебування в готелі, церкві та ін., а також через різні форми самоосвіти. Важливими формами цієї освіти є навчання через власну творчість. У зв'язку з викладеним видається виправданим виокремлення в системі освіти дорослих кількох, а то й десятка підсистем: школа, курс, університет, робоче місце, засоби масової інформації, виставкова, туристично-екскурсійна, соціально-реабілітаційна, розважальна, самоосвітня та ін. Ще однією особливістю сучасної системи освіти дорослих у Польщі є багатоваріантність, що виявляється у створенні великої кількості варіантів (різновидів) окремих форм навчання, які відрізняються навіть незначними елементами з метою створення для потенційних учасників найкращих, оптимально адаптованих до свого часу та розумових очікувань і потреб освітніх пропозицій. Ця багатоваріантність створює можливість зробити освіту дорослих більш гнучкою, що виражається в максимальному пристосуванні окремих форм навчання до розумового рівня, кількості та структури вільного часу, потреб і навчальних можливостей дорослих. Нині також дедалі частіше «проникає» в освіту дорослих ринкова економіка. Захоплення значної частини цієї освіти економікою і як наслідок «гонитва» закладів освіти для дорослих за прибутком і комерціалізацією означає, що вони не тільки примножують, а й урізноманітнюють свої освітні пропозиції, навіть у тих самих формах. Освіта дорослих у Польщі тісно пов'язана з інтересами конкретних соціальних груп та індивідів. Вона була створена в результаті зусиль для досягнення цілей, поставлених цими групами та окремими особами. Здобувши необхідну освіту, її учасники отримують або зберігають певну посаду на робочому місці, а їхня кваліфікація відповідає рівню вимог, що висуваються до них формальними вимогами роботи [22].

Освіта також слугує професійному та соціальному розвитку окремих людей і цілих соціальних груп. Ще один еволюційний процес відбувається останніми роками в освіті дорослих. Йдеться про зміну стратегії навчання цих людей, яка передбачає відхід від основної турботи про організаційний педантизм на користь глибшого інтересу до суб'єктів, які там навчаються, їхніх освітніх можливостей, умов навчання, стимуляторів і бар'єрів цієї діяльності, а також результатів, яких вони досягають. Таким чином, це поворот до орієнтації, яка суб'єктивно розглядає дорослого учня як найважливіший елемент процесу. Поряд зі зміною ролі дорослого учня в освітніх процесах відбуваються швидкі зміни у способах співпраці з дорослими в процесі викладання та навчання. Ці зміни тісно пов'язані з інформаційними технологіями, які в різних формах «увійшли» в навчальний процес загалом і процес навчання дорослих зокрема. У Польщі вже говорять про цифрову

дидактику в освіті дорослих. Проявом цього є поширення дистанційної освіти або її різновиду під назвою «Incidental E-Learning», яка постійно супроводжує дорослих у самоосвіті. Іншим видом електронного навчання в освіті дорослих є так зване мережеве програмоване навчання, що поєднує можливості інтернету з принципами програмованого навчання. Аналізуючи припущення, особливості та рішення щодо освіти дорослих у Польщі, можна дійти висновку, що в цьому немає особливих відмінностей між польською системою та системними рішеннями в розвинених країнах Західної Європи щодо ефективності такої освіти. Відмінність полягає у змісті освіти і здебільшого стосовно методів і форм навчання дорослих. Обсяг освіти дорослих у Польщі також різний, адекватний рівню економічного розвитку та досягненням і культурним традиціям країни [22].

Досить ґрунтовно висвітлюють відмінність у системах освіти дорослих провідних європейських країн І. Добко і Ю. Степанець у збірнику кращих практик «Освіта дорослих». Говорячи про досвід освіти для дорослих у Німеччині, вони наводять кілька цікавих моментів. Система освіти для дорослих у Німеччині складається з двох ключових компонентів – професійної освіти та громадської освіти. Якщо перший компонент дає можливість вдосконалити навички людини в певній професії, то другий дає змогу основну увагу звертати на те, як допомогти учневі стати більш активним членом громади. Важливу роль в освіті дорослих у Німеччині відіграють вищі народні школи (Volkshochschulen), які створені за прикладом центрів освіти Ґрундтвіґа. Після закінчення таких шкіл учні не складають іспитів і не отримують диплом про закінчення. Діяльність університетів регулюється законодавством федеральних земель. Це означає, що в кожній з 16 земель існує свій окремий закон, і відповідно структура та діяльність народного університету в Німеччині в різних землях може істотно відрізнятись. Кожен народний університет погоджує принципи своєї діяльності та тематику своїх курсів з органом місцевого самоврядування, але значний вплив має також думка пересічних слухачів народних університетів. Щоб викладати в цих закладах, не обов'язково мати профільну освіту, а викладачі значною мірою працюють за сумісництвом. За навчання слухачі сплачують приблизно третину вартості навчання, решту компенсує держава. Ще однією особливістю освіти для дорослих у Німеччині є зв'язок із церквою. Значною мірою в таких закладах увагу приділено релігійним знанням. У таких закладах викладачі працюють як волонтери і не отримують заробітну плату. Ключовим критерієм успішності освіти дорослих в Німеччині є те, наскільки мирно люди співіснують у спільноті, наскільки толерантно ставляться один до одного та наскільки активно вони долучаються до розвитку своєї спільноти. Зараз у Німеччині функціонує понад 1000 народних університетів, у 2020 році їхніми слухачами були понад 6 млн осіб [9].

У статті «Шведська народна освіта – навчання упродовж усього життя» розкрито систему шведської народної освіти. Шведська народна освіта – FOLKBILDNING – це збірне поняття, що визначає діяльність курсів, гуртків, культурних заходів у рамках шкіл для навчання дорослих (Folkhogskola) та

навчальних об'єднань (Studieforbund). Народна освіта є неформальною частиною системи навчання, вільна від державного впливу і планування, до якої щорічно долучаються кілька мільйонів шведів. Ця система задовольняє потребу шведів – навчання впродовж життя. FOLKBILDNING доступний для всіх громадян країни. У процесі навчання всі беруть участь на рівних правах, хоча не всі мають однакові передумови. У школах для дорослих є можливість покращити знання будь-коли. Тут пропонують широкий спектр курсів і предметів навчання – від гуртків, де невеликі групи зустрічаються у вільний від роботи час, до багаторічних повноцінних курсів. Основні ознаки народної освіти: кожна особистість бере участь у навчанні добровільно; учасники мають можливість впливу на зміст курсу; народна освіта існує в атмосфері, де навчання й соціальні відносини розвиваються в поєднанні та враховуються життєвий досвід і передумови розвитку кожного учасника; народна освіта дає особливу силу сучасній цивілізації, тісно співпрацюючи з організаціями, товариствами та мережами в найрізноманітніших галузях [19].

Сьогодні Рада Народної освіти в Швеції – Folkbildningsradet здійснює підтримку 10 навчальних об'єднань (Studieforbunden) з різними напрямками їх діяльності. Між навчальними об'єднаннями і шведськими громадськими рухами та організаціями існує міцний зв'язок. Навчальні об'єднання розташовані по всій Швеції. Основна форма навчання тут – гуртки. У них зустрічаються невеликі групи людей для спільного вивчення предмета за навчальним планом та під керівництвом організаторів. Існують гуртки із сотень різних предметів. Частина з них має теоретичне спрямування, наприклад, мовні, історичні, суспільствознавчі. Танцювальні, ремісничі, інструментальні тощо належать до практичних занять. Учасники навчальних гуртків часто проводять культурні заходи. Займаючись організацією свят і семінарів, такі об'єднання роблять свій внесок у розмаїття культурного життя всієї країни.

Сьогодні по всій Швеції діють 150 шкіл для навчання дорослих. Вони пропонують курси та програми для людей, яким більше 18 років. Багато цих шкіл працюють під керівництвом народних суспільних рухів, наприклад, товариства тверезості, робочі спілки, релігійні організації тощо. Школи мають різне спрямування в освітній діяльності. Вони є незалежними від державних планів і самостійно визначають зміст курсів. Їх тривалість становить від кількох днів до багатьох років. Багаторічні курси, найчастіше від 1 до 3 років, містять предмети на рівні гімназії і дають можливість продовжити навчання у вищих навчальних закладах. Є спеціальні програми – музика, догляд за здоров'ям, туризм, журналістика, дозвілля тощо. Короткі курси пропонують різні предмети і напрями. Оскільки в таких закладах займаються дорослі люди, то важливою складовою в їх освіті є ініціатива та життєвий досвід. При багатьох школах функціонують інтернати, де учні можуть жити під час проходження програми і навчатись безкоштовно. Крім того, можна звертатись за державною фінансовою підтримкою. Шведська народна освіта фінансується переважно державною обласною та комунальною дотаціями. Політика країни є однозначною в питанні економічної підтримки народної освіти. Уряд Швеції ставить певні завдання

перед FOLKBILDNING. Основні з них: зміцнювати і розвивати демократію; дати можливість кожному впливати на життєву ситуацію і зробити свій внесок у розвиток суспільства; зрівняти відмінності в освіті та підвищити навчальний і суспільний рівень у країні; поживавити інтерес до участі в культурному житті країни. Виходячи з цих завдань, навчальні об'єднання та школи для дорослих самостійно формують свою діяльність [19].

Вивчення досвіду зарубіжних країн з питань теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти дорослих спрямував нас до досліджень особливостей освіти дорослих у Великій Британії, які висвітлено І. Орос у статті «Підходи до здійснення освіти дорослих у Великій Британії». Вона зазначає, що у межах освіти Великої Британії використовують різноманітні підходи до роботи з дорослими учнями: специфічні (психологічні, соціологічні, феноменологічні) й загально-дидактичні (діяльнісний, компетентнісний, синергетичний, андрагогічний, інформаційний, індивідуальний, диференційований та ін.). Зокрема, вона наголошує на значимості для освіти дорослих Великої Британії наступних підходів. XXI століття – це ера інформації й комунікації, де головним новим атрибутом є комп'ютер із доступом до інтернету, що уможливило комунікацію людини з усім світом. Дослідниця зазначає, що у Великій Британії в XXI столітті невід'ємною частиною освіти дорослих стає найбільш прогресивний підхід – інформаційний. Вона зосереджує увагу на тому, що використання мультимедійних технологій уможливило впровадження нової парадигми в освітніх методиках і стратегіях, що потребує нових форм навчання та інноваційних способів передання навчальних матеріалів дорослим, які навчаються. Функціонування інтернету розширило можливості навчання в межах глобальної перспективи, дало студентам і учням допуск до освітніх ресурсів та інформації в усьому світі. Тож нині інформаційні технології широко застосовують у практиці педагогічного процесу, зокрема в освіті дорослих. Найбільшої популярності здобули такі види діяльності, як дистанційне навчання, онлайнове навчання, допомога в системі управління освітою, розроблення програм і віртуальних підручників із різних предметів, пошук у мережі інформації для навчального процесу тощо, комп'ютерне тестування знань учнів, створення електронних бібліотек, формування єдиного наукового електронного середовища, видання віртуальних журналів і газет на педагогічну тематику, проведення телеконференцій, розширення міжнародного співробітництва у сфері інтернет-освіти тощо [12].

І. Орос наголошує на значенні міждисциплінарного підходу, який охоплює актуальні питання з різних галузей знань. Зазначений підхід зумовлений потребою комплексного розв'язання суспільних проблем. Міждисциплінарні програми – це навчальні програми, які в університетах Великої Британії існують майже на кожному факультеті. Дослідниця стверджує, що міждисциплінарний підхід у процесі перепідготовки дорослих учнів, які здобувають іншу спеціальність, відіграє значну роль, тому що спрямований на виховання у магістрів широти поглядів, нестандартності мислення, здібності розв'язувати загальні проблеми, які виникають на стику різних галузей, бачити взаємозв'язок

фундаментальних досліджень, уміння оцінити ефективність того або іншого нововведення, організувати його практичну реалізацію. Такий підхід передбачає не лише вміння розв'язувати проблеми, а й формулювати їх, бачити складну ситуацію з різних точок зору, передбачати соціальні й економічні наслідки. За твердженням дослідниці, у Великій Британії широко застосований в освіті дорослих диференційований та індивідуальний підходи, які ґрунтуються на увазі до кожного учня шляхом пристосування навчального матеріалу до його цілей. Ці підходи використовують і в організації відкритого навчання із застосуванням комп'ютера та розроблення для дорослого учня індивідуального плану з умовою поєднання з дистанційною освітою. Такий підхід для освіти дорослих має неабияке значення, адже склад навчальних груп дорослих учнів неоднорідний. Підхід має створювати умови, за яких кожен учень працюватиме у звичному для нього темпі, що відповідає його здібностям, загальній підготовці, характеру та емоційному стану. Отже, індивідуальний підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного дорослого учня, його здібностей до навчання та рівня обізнаності. Компетентнісний підхід спрямований на розвиток уміння вчитися упродовж життя, на розвиток наявних компетентностей та здобування нових інновацій для розвитку професійних компетентностей. Тому, ми вважаємо, цей підхід продуктивний для освіти дорослих. Андрагогічний підхід у педагогіці становить теоретико-методологічну основу теорії освіти дорослих. Дібрати методи неперервної освіти, забезпечити мотивацію навчання і творчий розвиток дорослих учнів у системі післядипломної педагогічної освіти уможлиблюють саме принципи андрагогічного підходу, зокрема: пріоритетність самостійності; індивідуалізація; усвідомленість навчання, актуалізація його результатів; використання життєвого досвіду, компетентностей тощо. Отже, як стверджує у своїх висновках до статті І. Орос, розвиток освіти дорослих у Великій Британії є комплексним і враховує саморозвиток особистості, її здібності, умови розвитку, мотиви тощо [12].

Для повноти висвітлення розвитку освіти дорослих у Європі ми також звернули увагу на статтю О. Ситник «Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в Ірландії», у якій автор досліджує процес становлення ірландської системи освіти дорослих. В Ірландії освіта дорослих є одним з пріоритетних напрямів розвитку суспільства. Зокрема, автор виокремлює такі тенденції розвитку освіти дорослих в Ірландії: розвиток громадського партнерства в освіті дорослих (Національна асоціація освіти дорослих AONTAS визначає здійснення національної освіти дорослих через волонтерські об'єднання, а також вона проводить активну діяльність щодо покращення роботи та забезпечення стійкого розвитку в галузі освіти дорослих; Національна агенція грамотності дорослих (NALA) – незалежна благодійна організація, яка має на меті розв'язувати проблеми безграмотності населення та забезпечувати доступ до можливостей навчання, що відповідає потребам суспільства); регіональність освіти; модернізація змісту навчальних програм для дорослих; інтеграція національних програм до участі у європейському освітньому програмному середовищі щодо залучення населення до освіти дорослих [14].

На нашу думку, цікавим для нашого дослідження є стаття Н. Туренко «Університети третього віку. Досвід роботи U3A Toowoomba Inc в Австралії». Автор описує історію створення університетів третього віку та пояснює походження терміна «третій вік». Для нас цінним є опис трьох моделей університетів третього віку: «французька», «британська» й «китайська». Основні відмінності цих моделей полягають у різних формах організації навчального процесу та різних джерелах фінансування. Так, французька і китайська моделі характеризуються тим, що всі витрати пов'язані з оплатою праці професорсько-викладацького складу, орендою аудиторій, комунальними платежами, здійснюють заклади вищої освіти і держава. У «британській» моделі університети третього віку існують за рахунок членських внесків слухачів і благодійних пожертв. Так звана французька модель навчання передбачає створення класів або курсів для літніх людей на базі місцевих університетів за державні кошти. Така модель є особливо поширеною в Німеччині, Італії та країнах Центральної та Західної Європи [16].

У Великій Британії на початку 80-х років ХХ століття група соціологів та істориків з Кембриджського університету запропонувала створити добровольчу організацію, яка б працювала на принципах самоорганізації й самодопомоги. Члени організації самостійно мали створювати групи за інтересами, надавати свої будинки для занять, виступати організаторами і викладачами на заняттях. Групи існували самостійно, незалежно одна від одної. Функції керівництва та контролю покладено на членів групи, які платили невеличкий щорічний внесок. Британську модель засновано на теорії геррагогії, яка стверджує, що літні люди мають деякі психологічні й ментальні особливості. Відмінною рисою між звичайною педагогікою і геррагогікою є те, що особи літнього віку самостійно визначають програму навчання та ступінь своєї участі в її вивченні. Важливим елементом цієї теорії є усвідомлення й урахування вікових особливостей осіб цієї категорії, а саме: зміни в когнітивних процесах, зниження здатності сенсорного сприйняття, обмеження фізичної активності [16].

Досить цікавим є досвід роботи університетів третього віку в Австралії. Перший U3A з'явився в Мельбурні в 1984 році. Його робота ґрунтувалась на британській моделі університетів третього віку. Пізніше, у 1998 році, в Австралії для людей третього віку з'явилась можливість дистанційного навчання в U3A. Таку можливість вони отримали в рамках однорічного проєкту, оприлюдненого ООН до Міжнародного року літніх людей у 1999 році. Дистанційна форма навчання в першу чергу була розрахована на осіб літнього віку, які за різних обставин були ізольовані від суспільства і мали перешкоди для відвідування університету. Отримавши великий попит дистанційного навчання в U3A, університет продовжив роботу. Сьогодні його послугами користуються як літні люди, так і люди з обмеженими можливостями. Курси або заходи, які відбуваються в U3A, охоплюють досить велике коло інтересів своїх членів, зокрема таких, як спорт, сімейна історія, фізичні вправи, філософія, фотографування, мистецтво, технології, подорожі, танці, геологія, історія, здоров'я, музика, ремесла і написання текстів. Університет працює упродовж

чотирьох семестрів, кожен з яких триває по 8 тижнів. Заняття відбуваються щодня з 9.00 до 16.00. Всі курси університету поділено за 16 основними напрямками: мистецтво, наука, комп'ютери (технології), ремесло, танці, фінанси, ігри, здоров'я, дух і тіло, історія, мови, лекції (обговорення), лекції USQ, музика, інше, спорт і фізична активність, письмо. Кожен курс поділяється на кілька тем. Як і у звичайному закладі вищої освіти, для слухачів складається розклад, за яким члени університету відвідують обрані ними заняття або заходи. Заняття проводяться в групах у місцях відповідно до програмових вимог або уподобань викладача. Залежно від обраного напрямку навчання на одне заняття відводиться близько 2 годин. Одночасно в університеті можна навчатись за різними напрямками у різних класах. Клас вважається сформованим, якщо в ньому налічується більше ніж 7 осіб. До слухачів університетів третього віку в Австралії висуваються такі вимоги: вік третього періоду життя (після 50 років); підтримувати ідеї та цілі організації; бути фізично й розумово спроможними відвідувати заняття; не потребувати підтримки психічного здоров'я; дотримувати всіх чинних правил організації. Присутність на заняттях сторонніх (дітей або супроводжуючих осіб) та домашніх тварин заборонено. Заняття з особами третього віку веде викладач або наставник. Працює він на волонтерських засадах. По закінченні навчання за обраним курсом складання іспитів не заплановано. Отже, університети третього віку в Австралії є поширеними некомерційними організаціями, які дають можливість літнім людям, які, використовуючи власний життєвий досвід і знання, можуть навчати інших та набувати нових навичок, щоб розв'язувати проблему спілкування й затребуваності себе для потреб суспільства. Перебування в таких університетах людей літнього віку дає позитивні результати, що є підставою для подальшого вдосконалення системи роботи закладів такого типу та передавання свого досвіду [16].

У дисертаційному дослідженні О. Теренко «Тенденції розвитку освіти дорослих у США і Канаді (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» проведено ретроспективний аналіз генези освіти дорослих у США й Канаді, що дало змогу встановити спільність історичних, соціально-економічних, соціокультурних витоків і тенденцій розвитку освіти дорослих та дало можливість виокремити феномен північноамериканської освіти дорослих. У дисертації розглянуто періодизацію розвитку північноамериканської освіти дорослих. Осмислення автором функцій північноамериканської освіти дорослих довело її багатофункціональність, що знайшло відображення у диверсифікованості структури освіти дорослих США і Канади, яка підтримується завдяки децентралізації управління освітою, зумовлюючи її регіональні особливості на рівні штатів (США), провінцій / територій (Канада). Автор зазначає, що структуру формальної освіти дорослих представлено загальною, професійно-орієнтованою, дуальною освітою дорослих із суттєвим поширенням дуальної освіти дорослих. Структура неформальної освіти дорослих вирізняється вертикальною і горизонтальною диверсифікацією, що сприяє її швидкому реагуванню на потреби дорослої людини. Складовими цієї структури є базова освіта, освіта для потреб ринку праці, громадянська освіта, особистісно-розвивальна освіта,

соціально-рольова освіта, кожна з яких вирізняється багатоаспектністю та багатоспрямованістю. З'ясовано, що, незважаючи на подібність структур північноамериканської освіти дорослих, їх «наповнення» має певні відмінності. Автором виокремлено тенденції: до зближення та комплементарності формальної, неформальної та інформальної освіти; зміщення акцентів до неформальної освіти дорослих; впровадження механізмів визнання й підтвердження результатів навчання, отриманих в умовах неформального та інформального навчання; тенденцію до розуміння інформальної освіти дорослих як важливої складової освіти впродовж життя дорослої людини, що прагне до максимальної самореалізації й саморозвитку. Автор зазначає, що диверсифікація структури північноамериканської освіти дорослих зумовила розгалуженість мережі провайдерів освітніх послуг у галузі освіти дорослих, які за організаційно-правовим критерієм об'єднано у такі групи: локальні, громадські, некомерційні, прибуткові, волонтерські. У процесі дисертаційного дослідження з'ясовано, що важливою характеристикою освіти дорослих у цьому регіоні є децентралізація управління, яка базується на принципах демократії, плюралізму, конструктивного діалогу; диверсифікованості рівнів управління, використання багаторівневого фінансування; розвинуто самоврядування, створення мережі громадських організацій і посилення їх впливу у прийнятті управлінських рішень; розширення соціального партнерства; розвиток державно-громадського управління освітою дорослих; проведення ґрунтовних досліджень та отримання достовірної інформації. Автор розкриває змістовно-процесуальні аспекти освіти дорослих у США й Канаді. У дослідженні окреслено тенденції розвитку північноамериканської освіти дорослих та представлено їх класифікацію [16, 17].

Стаття Н. Авшенюк «Центри освіти дорослих у США і Японії: типологія та особливості функціонування» є цікавою для нашого дослідження з точки зору аналізу особливостей становлення центрів освіти дорослих у розвинених країнах світу наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст., зокрема США й Японії. Автором виявлено специфіку їх функціонування відповідно до напрямів діяльності та рівнів підпорядкування й фінансування. Неперервну освіту дорослих у США засновано на принципі неформальності та характеризується високим ступенем гнучкості для задоволення різних потреб у навчанні. Сьогодні освіта упродовж життя стала нормою для багатьох американців, способом адаптації до постіндустріальної економіки, але є завданням, яке кожен вирішує сам. Здійснене дослідження показало, що на початку ХХІ століття існує кілька інституцій освіти дорослого населення у США, а саме: інститути пожиттєвого навчання (Lifelong Learning Institutes), що працюють на базі коледжів і університетів; вільні університети (Free Universities) створюються для навчання працюючих дорослих (державні курси, на яких заняття проходять в неформальній атмосфері в бібліотеках, громадських центрах, приватних будинках); служби й інформаційні системи для літніх людей (OASIS), які пропонують програми з мистецтва і гуманітарних наук, підтримки здоров'я, діяльності в якості волонтерів; на базі місцевих громад діє мережа Центрів Шепарда (Shepard's Centers); клуби для старшого покоління (Senior Centers), що пропонують широкий вибір освітніх

програм. У Японії використовують термін «пожиттєве навчання», оскільки в цьому випадку враховуються знання і навички, здобуті як в системі формальної, так і неформальної освіти, а також завдяки незапланованим, епізодичним освітнім практикам (learning experiences) щоденного життя. В Японії «освіту дорослих» розглядають як частину «пожиттєвого навчання». Пожиттєве навчання – один із засобів поліпшення якості життя літніх людей, статус яких погіршився внаслідок виходу на пенсію. Політики сподіваються мінімізувати потреби літніх людей у фізичному догляді, допомагаючи їм зберегти почуття сенсу в житті. У цій країні ідея освіти дорослих та людей третього віку давно підтримується на урядовому рівні. Мета освітньої політики держави полягає в тому, щоб створити «суспільство, що пожиттєво навчається» або суспільство, в якому люди можуть вчитися у будь-якому віці, вибирати між різними можливостями для навчання і бути впевненими, що результати їх зусиль будуть відповідним чином визнані. Японський уряд спонсорує низку програм, які спрямовані на підтримку освіти серед літніх людей (від 65 років). З-поміж них є три найбільші програми, що реалізуються центрами освіти дорослих: програма, присвячена збереженню здоров'я і відновленню сил у коледжах для осіб третього віку (Senior Citizens' Colleges); програма, що дозволяє літнім людям прослухати навчальні курси в комунальних коледжах (The Silver Audit System); програма, що передбачає навчальні курси в освітніх центрах «Komin-kan» (The Senior Citizens Continuing Education Program) [1].

У статті Д. Юань «Міста, що навчаються: оновлена версія освіти дорослих у Китаї» йдеться про нову ідею освіти дорослих у Китаї – це ідея суспільства й міст, що навчаються. Китайські мегаміста, зокрема такі, як Пекін і Шанхай, починають використовувати термін «Міста, що навчаються», оскільки прагнуть побудувати суспільство на муніципальному рівні. Отже, ідея та практика міст, що навчаються, оновлюються й охоплюють не тільки традиційну сферу (неписьменність) освіти дорослих, а й деякі нові царини, наприклад такі, як освіта громади, професійна підготовка, освіта громадян літнього віку тощо. Місто, що навчається – це місто, яке може самостійно впроваджувати інновації і самооновлюватись в глобальному контексті, інновації мають бути ключем до розвитку. Місто, що навчається – це місто, яке не залежить від зовнішнього світу інновацій; це місто, яке може створювати нові ідеї для свого існування. Щоб досягти цього, місто має добре розвинути структуру освіти та навчання, систему забезпечення ресурсами, що дасть можливість громадськості та приватному сектору тісніше співпрацювати в напрямі вдосконалення навчання громадян. З соціальної точки зору, місто, що навчається, має бути інклюзивним містом, яке сприяє всебічному розвитку всіх своїх громадян [20].

Цікавим також є дисертаційне дослідження Ц. Гуанхай «Організація дозвілля дорослих з особливими освітніми потребами в системі неформальної освіти КНР», у якому вчений уточнює суть базових понять дисертаційного дослідження: «інклюзивна освіта дорослих в КНР»; «організація дозвілля»; «освіта дорослих»; «дорослі з особливими освітніми потребами»; «неформальна освіта»; «організація дозвілля дорослих з особливими освітніми потребами в системі неформальної освіти КНР». Визначено особливості організації дозвілля дорослих з особливими освітніми

потребами в системі неформальної освіти КНР (невпинно зростає пошук та формування інклюзивних методів; найбільш дієвою є індивідуальна форма заняття, яка дає максимальні можливості для пошуку диференційованих підходів; врахування вікових особливостей аудиторії). Кожна вікова категорія людей з особливими освітніми потребами має власні дозвілєві орієнтації і потреби, які залежать від чинників місцевих традицій, освіти, інтересів, соціального статусу тощо. Для того, щоб правильно планувати культурно-дозвілєву діяльність дорослих з особливими освітніми потребами, як зазначає автор, слід знати психологічні особливості кожної групи, чітко визначати завдання клубного закладу неформальної освіти в роботі з тією чи іншою віковою категорією. працівники галузі повинні визначати основні види діяльності для кожної категорії дорослих з особливими освітніми потребами. Автор стверджує, що особливістю організації неформальної освіти дорослих з особливими освітніми потребами в КНР є те, що вона може здійснюватися у межах навчальних закладів та поза ними, але передбачає організовані та структуровані методи і засоби. Такий підхід дозволяє залучити до організації неформальної освіти велику кількість дорослих з особливими освітніми потребами, які могли легко поєднувати діяльність в умовах дозвілля, тоді як у системі формального навчання це зробити досить складно. Автор узагальнив систему, технології, форми та методи організації дозвілля дорослих з особливими освітніми потребами в системі неформальної освіти КНР. Запропонована система організації дозвілля в умовах неформальної освіти для дорослих з особливими освітніми потребами має на меті: сприяти створенню в закладі неформальної освіти доброзичливої та творчої атмосфери, дотриманню принципів гуманітарного ставлення та високої ролі «освіти всім»; мотивувати членів закладів неформальної освіти з особливими освітніми потребами до творчої та соціальної діяльності, здатної компенсувати проблеми психофізичної сфери і дефіцити комунікативних навичок, до усвідомлення, що одним із ефективних шляхів адаптації та соціалізації є творча праця; спиратися на ідеї психологічного та когнітивного розвитку особистості з особливими освітніми потребами в умовах неформальної освіти. У роботі доведено, що процес дозвілля синтезується в культурно-дозвілєву діяльність (цілеспрямований процес створення умов для мотивованого вибору особистістю предметної діяльності) і тому саме художньо-творчі технології, креативні методи та арттерапевтичні методики (музика, танець, театр, технічна творчість, образотворче мистецтво тощо) організації дозвілля дорослих з особливими освітніми потребами в системі неформальної освіти КНР є найбільш дієвими. Визначено функції художньо-творчих технологій, що відображають зміст сучасної організації дозвілля дорослих з особливими освітніми потребами в умовах неформальної освіти: соціалізуюча, творча, комунікативна тощо. До провідних форм взаємодії викладача і дорослих з особливими освітніми потребами віднесено пасивні, активні та інтерактивні, а також поліморфно-інтерактивні (інноваційні засоби комунікації: вебсайти, комп'ютерні мережі та мультимедіа) [8].

Для нашого дослідження також важливо визначити особливості українського досвіду щодо теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти дорослих. Всебічно й ґрунтовно це відображено в роботі

українських учених М. Андрєєва, В. Бахрушина, Л. Лук'янової, О. Панич «Державна політика у сфері освіти дорослих в Україні». Мета дослідження полягала в з'ясуванні характеру законодавчого регулювання та управління у сфері освіти дорослих в Україні на сучасному етапі. Зокрема, в роботі охоплено загальний огляд стану і тенденцій розвитку освіти дорослих в Україні та світі; аналіз законодавчих актів, що регулюють освіту дорослих в Україні; аналіз системи управління у сфері освіти дорослих; опис основних типів освітніх програм у сфері освіти дорослих; аналіз тенденцій у фінансуванні освіти дорослих; характеристику національної системи кваліфікацій та місце в ній освіти дорослих; висновки та рекомендації для подальшого вдосконалення державної політики і законодавства у сфері освіти дорослих [3].

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що нині у світі набуває значення неформальна та інформальна освіта, яка є особливо актуальною для соціально незахищених верств населення (людей поважного віку, людей з особливими потребами). Це створює нові можливості участі у цих процесах публічних бібліотек. Тож проаналізуємо досвід залучення бібліотек у систему неформальної освіти дорослих.

2. Аналіз досвіду українських публічних бібліотек в освіті дорослих в умовах воєнного часу

У нашому дослідженні акцентовано увагу на нових розширених підходах щодо функціоналу бібліотек. З проаналізованих статей, методичних матеріалів, монографій ми бачимо, що сучасний підхід до функціоналу бібліотек пов'язаний з набуттям бібліотекою статусу громадських платформ, на базі яких відбувається суспільне, освітнє, розвивальне, розважальне життя громади. З цієї точки зору цікавою є робота Л. Федотової. У своїх методико-бібліографічних матеріалах (2002) вона зазначає, що для того, щоб налагодити роботу з обслуговування соціально незахищених груп населення, інвалідів та людей похилого віку, перш за все необхідно: вивчити потреби в інформації цієї категорії читачів; сформувати фонд, який буде доступний за змістом і формою; організувати доукомплектування з обмінно-резервного фонду; налагодити інформаційно-бібліографічне обслуговування; укласти договори з районними радами ветеранів і товариствами інвалідів. У бібліотеках необхідно постійно вести роботу з людьми похилого віку за такими напрямками: бібліотерапія як засіб психологічної адаптації; клуби спілкування; взаємодія бібліотеки із службою соціального забезпечення населення, органами місцевого самоврядування, медичними установами, школою, церквою; нестационарне обслуговування людей похилого віку. Важливо переосмислити функції бібліотек в організації роботи з людьми похилого віку, інвалідами. Крім того, потрібно ознайомитися з досвідом роботи зарубіжних бібліотек з цією категорією читачів [6].

Цікавим є дослідження проведене А. Мороз (2018), за результатом якого видано методичні рекомендації «Бібліотека і громада: шляхи співпраці», у яких ґрунтовно і системно описано шляхи і стратегії модернізації бібліотек. Зокрема, висвітлено та проаналізовано такі аспекти: законодавча база, що регулює

діяльність бібліотек; стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р.; переваги бібліотеки як соціального інституту та виокремлення основних функцій бібліотеки, що відповідають сучасним потребам громади; основні напрями співпраці бібліотек з громадою, органами влади, засобами масової інформації, закладами освіти, закладами культури, громадськими організаціями, релігійними організаціями різних конфесій та віросповідань [5].

Для нашого дослідження особливо важливими є висновки автора щодо ролі бібліотеки як інформаційного і культурного центру, що має стати осередком розвитку місцевої громади. Це значно покращить імідж бібліотеки в громаді та підвищить її цінність для мешканців. Автор застерігає від просто копіювання досвіду інших бібліотек. Натомість А. Мороз наголошує на вагомості зворотного зв'язку з громадою, постійного вивчення специфічних потреб громади, у якій функціонує бібліотека, що дасть можливість обрати бібліотеці відповідну до потреб громади спеціалізацію. Автор звертає увагу на необхідність надання послуг вразливим групам населення (безробітним, малозабезпеченим, людям літнього віку, людям з особливими потребами), що буде реальним вкладом у підвищенні добробуту населення. У рекомендаціях робиться акцент на посиленні інформаційної функції бібліотеки, тобто бібліотека має бути центром, у якому зосереджується інформація про фактографічні матеріали з важливих питань для населення, про місцеві новини, навчання, роботу, можливість отримати різні види соціальних послуг тощо [5].

Реалізацію функції культурного осередка автор пов'язує з допомогою громаді в організації і проведенні заходів і свят. У методичних рекомендаціях багато уваги приділено питанням інформатизації суспільства та можливості бібліотек розкрити свій потенціал у цьому напрямі. Автор зазначає, що бібліотеки можуть допомогти людям з обмеженими матеріальними можливостями долучитись до інформаційного світу. Це можливо завдяки організації на базі бібліотек курсів підвищення комп'ютерної грамотності; допомога користувачам у пошуку інформації за різними темами; здійснення онлайн платежів (замовлення товарів в інтернет-магазинах, комунальні платежі, придбання транспортних квитків, квитків на вистави тощо); skype-спілкування; ознайомлення з розкладом роботи різних закладів на їхніх сайтах перед відвідуванням (лікарня, пенсійний фонд тощо); онлайн-послуги (реєстрація на ЗНО, запис на відвідування лікаря, юридична консультація тощо); доступ до електронних версій періодичних видань; можливість відкрити електронну поштову скриньку; дистанційне навчання; можливість замовити електронну копію статті, уривку із книжки за допомогою електронної доставки документів; можливість запису знайденої інформації на флешнакопичувач або роздрукування на принтері; реалізація підприємцями власної продукції через інтернет; пошук роботи: ознайомлення з відповідними сайтами, можливість скласти та відправити резюме тощо [5].

Цікавим є досвід міських бібліотек міста Житомира. Так, у 2017 році зусиллями співробітників бібліотек Житомира та з ініціативи директорки КЗ «Міські публічні бібліотеки» Л. Харчук розроблено бренд міської публічної

бібліотеки «ЛІТтера», який вирізняє бібліотеку від інших бібліотек. У брендї міських бібліотек Житомира спирались на образ книги як інструменту бібліотечної роботи та літери як найменшої графічної одиниці, з якої все починається. Бренд «ЛІТтера» має різні тлумачення: «ЛІТературна ТЕРиторія, ЛІТературна ТЕРаса, ЛІТературна ЕРА або ЛІТературна ТЕРра», а право обирати залишено за споживачем послуг. Акцентовано увагу на кардинальних змінах у підходах бібліотеки, починаючи навіть з нової вивіски. Ключовим моментом у підході була орієнтація на запити громади і потреби користувачів. Запропоновано такий основний підхід: «сучасна бібліотека – це культурний простір для освіти, творчості, дозвілля, розвитку і в першу чергу – це місце для людей та спілкування». Гасло бібліотеки – «Надавати можливості – розвиваючи потенціал» [18]. Саме з орієнтацією на потреби своїх споживачів створено такі продукти («заходи»):

Університет людей поважного віку. Завдяки підтримці депутатського корпусу в бібліотеці встановлено 10 комп'ютерів у читальному залі та оголошено набір на 3-місячні курси з основ комп'ютерної грамотності для людей літнього віку. На базі університету почали працювати танцювальний клуб «Ретро», майстер-класи з декоративно-прикладного мистецтва, петриківського розпису, української вишивки, хорової та фольклорної студії. Завдяки освіті впродовж життя та організації дозвілля люди поважного віку мали можливість оволодіти навичками комп'ютерної та цифрової грамотності, розвинути свої таланти. А бібліотека отримала багато нових постійних користувачів послугами. «Табір книголюбів» – послуга для сімей, у яких є діти молодшого і середнього шкільного віку. При бібліотеці створено літній табір (5 змін упродовж літа), у якому з 8.30 до 18.30 працівники бібліотеки займаються з дітьми швидкочитанням, танцями, йогою, щоденною зарядкою, вивченням англійської мови та основ комп'ютерної грамотності, організують відвідування музеїв, театрів, кінотеатрів, екскурсії, цікаві зустрічі з фахівцями, майстер-класи, заняття з петриківського розпису, конкурси тощо та щоденне харчування. Родзинкою табору є «Gagets_Free», тобто табір без гаджетів. «Історичний екскурс «З любов'ю до Житомира» охоплює автобусну та пішохідну екскурсію визначними історичними місцями Житомира в супроводі історика-краєзнавця, інтерактивну зустріч на базі бібліотек та перегляд анімаційного фільму про Житомир, який був створений зусиллями бібліотеки на основі книги Георгія Мокрицького «З любов'ю до Житомира». Театральна майстерня «ТеМа» – інноваційна бібліотечна послуга в рамках проєкту «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги». Учасники театральної майстерні розвивають свої творчі здібності та опановують професійні навички акторської майстерності через взаємодію з викладачем-актором, мистецтвом та літературою. Діти пробують себе в ролі акторів, знімаються в тематичних відеороликах, декламують поезію, позують на камеру, беруть участь у конкурсах та оволодівають навичками виступати зі сцени. З огляду на бібліотеку як культурну індустрію було залучено близько 150 соціальних партнерів, спонсорів, приватних підприємців, видавців міста. Завдяки цьому реалізовано такі проєкти, як «Дитячі кімнати у бібліотеках», що

дають можливість батькам залишити дитину на 1-2 години у бібліотеці, «Шахові кімнати», «Літня бібліотека», де відвідувачі місцевого гідропарку можуть відпочити з книжкою на свіжому повітрі і не тільки, а також акції «Прокачай мозок та м'язи», які залучають молодь до бібліотеки, наприклад “принеси книжки до бібліотеки або проведи комп'ютерні курси та отримай сертифікат до спортивної зали” тощо [18].

Цікавим і корисним є досвід створення на базі Львівської бібліотеки медіатеки, висвітлений у збірнику найкращих практик І. Добко та Ю. Степанцем.

У 2014 р. у Львові було розроблено стратегію розвитку публічних бібліотек, у якій визначено цілі, місію та пріоритети сучасних бібліотек. Вони мали стати відкритим простором, місцем інформаційного, культурного та комунікативного розвитку, що й відбулось. Фактично, першим реально втіленим у життя прикладом цієї концепції була Перша Львівська Медіатека на базі бібліотеки імені Лесі Українки. Перша Львівська Медіатека стала місцем, де можуть проводити свій вільний час всі охочі за книжкою, комп'ютером чи власним планшетом, а також брати активну участь у розвитку цього простору, пропонуючи власні ініціативи, заходи чи виставки. Тож вона виконує також функцію майданчика для освітніх і громадських ініціатив інформаційного характеру (лекцій, дискусій, презентацій, зустрічей тощо). Медіатека має соціальну місію, а її головна особливість – це мультифункціональність. Тут проводять дискусійні клуби, кінопокази, літературні вечори, засідають мовні клуби. Це місце, де збираються люди, аби попрацювати як самостійно, так і в колективі, і це ідеальний варіант для студентів, бізнес-працівників і фрілансерів. Перша Львівська Медіатека – це: сучасний мультимедійний центр у поєднанні з унікальним книжковим фондом Центральної міської бібліотеки імені Лесі Українки, створений за європейськими стандартами, доступний для всіх охочих; проєкт, спрямований на всебічний розвиток громадянського суспільства, громадських і молодіжних ініціатив; платформа для культурного осередку громади, місце комунікації для всіх охочих. Медіатека – це проєкт громадського центру нового типу, інтерактивний громадський простір, який пропонує можливість участі у заходах та використанні різноманітних ресурсів, зокрема інтернет, CD- та DVD-носії, електронні книги, інтерактивні програми вивчення іноземних мов і комп'ютерних технологій, програми дитячого розвитку, комп'ютерні курси, музичну студію, кінозал, дискусійні клуби, тренінги і гуртки для усіх членів родини. Приміщення доступне для людей з інвалідністю. Перевага медіатеки ще й у тому, що тут не потрібно платити за час, проведений там, як це буває у звичайних коворкінг-центрах. Це громадське місце з безоплатним доступом. Концепція діяльності медіатеки така: це своєрідне «третє місце» (місце між роботою і домом), тобто комфортний і сучасний публічний простір для спілкування, навчання, реалізації ідей, якісного відпочинку і дозвілля. Медіатека обрала собі роль своєрідного посередника в процесі спілкування й спільної діяльності людей. Бібліотека як вільний громадський простір, а не просто технічно укомплектоване місце – так коротко можна сформулювати бачення своєї

місії від авторів Першої Львівської Медіатеки. Простір Першої Львівської Медіатеки функціонально розділений на три зони, кожна з яких має свою назву. Найбільше приміщення – «Медіа-Хол» – може вмістити більше ста людей, тож там відбуваються найрізноманітніші події: зустрічі, презентації, лекції, концерти. Тут у відкритому доступі для користувачів розміщено книжковий фонд, книжки для якого не лише закуповує бібліотечна система, а й дарують видавництва («Видавництво Старого Лева», «Кальварія» тощо), періодичні видання, CD- та DVD-диски (власне, лише у Медіатеці їх можна взяти, як і книжку, для перегляду на 2 тижні), а також комп'ютери з вільним доступом до інтернету. Так само тут є можливість організувати виставки художніх творів та фоторобіт або скористатись коворкінг-зоною. Другий за розміром зал — «ГраVіта», який ідеально підходить для проведення майстер-класів з невеликою групою до 20 осіб. Здебільшого в ньому проводять навчання для дітей, оскільки приміщення виглядає досить різнобарвним і цікавим, а також проводять час за настільними іграми, які відвідувачі можуть взяти у Медіатеці або принести із собою. Третє приміщення, яке спеціально облаштовано для кінопоказів, має назву «Кіноплоща». Тут діє кіноклуб. Також тут дуже зручно проводити лекції, оскільки зал закривається з двох сторін, найбільш ізольований та оснащений спеціальною технікою і великим екраном [9].

Аналіз наукових досліджень з точки зору фокусування інтересу саме на ролі бібліотек в освіті дорослих спрямував нас до статті О. Аніщенко «Моделі центрів освіти дорослих в Україні». Автором запропоновано типологію центрів освіти дорослих (університети третього віку, центри активного довголіття) та соціальних підприємств. У статті виокремлено такі моделі центрів освіти дорослих в Україні: самостійні інституції – заклади неформальної освіти дорослих; громадські організації, які за змістово-організаційними аспектами функціонують як центри освіти дорослих; підрозділи закладів освіти (загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих, закладів спеціалізованої освіти мистецького напрямку та ін.); підрозділи бібліотек, музеїв та інших закладів культури; заклади неформальної освіти на базі територіальних центрів соціального обслуговування (університети третього віку, центри активного довголіття); соціальні підприємства [4].

Цінним для нашого дослідження є також стаття І. Загреби «Артпростір публічної бібліотеки: сучасний вимір (з досвіду роботи Центральної міської бібліотеки імені М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва)», у якій на основі досвіду бібліотек м. Кропивницького визначено розширення визначення функціоналу сучасних бібліотек. Зокрема, висвітлено досвід проведення на базі бібліотек виставок у формі вільних інтерв'ю-діалогів, публічних інтерв'ю, творчих вечорів з елементами авторських екскурсій, навіть літературно-музичних композицій. Ще одним з пріоритетних напрямів діяльності ЦМБ ім. М. Л. Кропивницького є неформальна освіта дорослих, яка передбачає освітні курси для старшого покоління. Корисною інноваційною практикою стала організація бібліотечного артпростору поза бібліотекою (у міському просторі – на майданчику), де проводяться різні заходи. Наприклад,

літній читальний зал під час вуличних акцій. Насамперед це open-air майстер-класи. Саме в літньому читальному залі всі охочі опановували різні методи й техніки паперопластики, оригамі, 3D-аплікацію, квілінг тощо. Бібліотечний артпростір – це вільне середовище для спілкування, особистісного розвитку, навчання, творчості та активного дозвілля. Для його активної і різнобічної діяльності досить ефективним є партнерство з громадськими організаціями, освітніми центрами тощо [10].

Отже, результати аналізу наукових робіт та виокремлення теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти дорослих дають підстави стверджувати, що освіта дорослих нині є досить актуальною сферою наукових досліджень, має різноплановий характер і охоплює кілька напрямів. Зокрема, нами було в другій частині аналітичного огляду проаналізовано зарубіжний досвід цифрової трансформації освіти дорослих, досвід і роль українських публічних бібліотек в освіті дорослих в умовах воєнного часу. Аналіз прогресивного досвіду продемонстрував, що навіть в умовах глобалізаційних викликів освіта дорослих є базисом суспільних перетворень, а бібліотеки набувають нового статусу громадських платформ, на базі яких відбуваються суспільне, освітнє, розвивальне, дозвільне життя громади.

Разом з тим перспективами подальших досліджень є інформаційно-аналітичний супровід реалізації визначених векторів модернізації бібліотек як платформи освіти дорослих в умовах цифрових трансформацій та апробація і експериментальна перевірка визначених теоретико-методологічних засад цифрової трансформації системи освіти дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Авшенюк Н. М.** Центри освіти дорослих у США і Японії: типологія та особливості функціонування. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія.* 2018. Вип. 1. С. 15–18. DOI: [https://doi.org/0.31339/2413-3329-2018-1\(7\)-15-18](https://doi.org/0.31339/2413-3329-2018-1(7)-15-18).

2. **Аналітичний вісник** у сфері освіти й науки : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібл. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. Вип. 17. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735560>.

3. **Андрєєва М., Бахрушина В., Лук'янова Л., Панич О.** Державна політика у сфері освіти дорослих в Україні. *Звіт за результатами дослідження.* 2021. URL: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/Ira/Publications/State_policy_web.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

4. **Аніщенко О. В.** Моделі центрів освіти дорослих в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.* Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 2018. Вип. 1(14). С. 22–35. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716897/> (дата звернення: 20.09.2023).

5. **Бібліотека і громада** : шляхи співпраці : методичні рекомендації / уклад. А. О. Мороз. Миколаїв : ОБЮ, 2018. 31 с. URL : <https://www.slideshare.net/unbib/ss-93766334> (дата звернення 30.08.2023).

6. **Бібліотека і люди** похилого віку: метод.-бібліогр. матеріали. REGION.LIBRARY.KHARKOV.UA : Web-проект Харків. обл. універ. наук. б-ки. URL: http://old.region.library.kharkov.ua/lib_druk.php?id=306#1 (дата звернення 30.08.2023).

7. **Боярська-Хоменко А. В.** Освіта дорослих в країнах Центральної та Східної Європи: ретроспективний аналіз : монографія. Харків : Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2019. 376 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/f9864797-cc6f-43e2-9edc-343fa61b0ef0/download> (дата звернення 20.08.2023).

8. **Гуанхай Ц.** Організація дозвілля дорослих з особливими освітніми потребами в системі неформальної освіти КНР : дис. д-ра філософії : 01.011. Харків, 2022. 199 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f75c54f5-d77b-4f59-841c-a3feca897c50/content> (дата звернення 07.10.2023).

9. **Добко І., Степанець Ю.** Освіта дорослих: збірник кращих практик. 2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications> (дата звернення 20.08.2023).

10. **Загребя І.** Арт-простір публічної бібліотеки: сучасний вимір (з досвіду роботи центральної міської бібліотеки імені М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва). *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки* : зб. тез доповідей 5-й міжнар. наук.-практ. конф. / [редкол.: Н. В. Федотова (гол. ред.) та ін.]. Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2019. Ч. 1. С. 59–62.

11. **Науково-методичні засади** інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки): зб. матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [за заг. ред. М. Л. Ростоки; ред. кол.: Коваленко І. Е., Годецька Т. І.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О., упоряд. М. Л. Ростока]. Київ, 2023. 90 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735412>.

12. **Орос І. І.** Підходи до здійснення освіти дорослих у Великій Британії. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки [Центральноукр. держ. ун-ту ім. Володимира Винниченка]*. 2018. Вип. 173. С. 12–16. URL: <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/173/3.pdf> (дата звернення 20.08.2023).

13. **Розбудова єдиного** відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2023) : зб. матеріалів (тез доповідей) 4го і 5го Міжнар. наук.-практ. WEB-форуму (Київ-Харків, 23-26 трав. 2023 р.) / [за заг. ред. М. Л. Ростоки, Т. С. Бондаренко; упоряд. М. Л. Ростока]; МОН України, УІПА, НАПН України, ДНПБ України. Вінниця: ТВОРИ, 2023. Вип. 4. С. 93– . [198 с.]. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736724>.

14. **Ситник О. І.** Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в Ірландії. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. / [редкол.: Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.] 2013. Вип. 7. С. 308–314. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3279> (дата звернення 10.10.2023).

15. **Теренко О. О.** Тенденції розвитку освіти дорослих у США і Канаді (друга половина ХХ– початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук :

13.00.01. Київ, 2020. 41 с. URL: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2020/avtoref_Terenko_pas.pdf (дата звернення 04.10.2023).

16. **Теренко О. О.** Тенденції розвитку освіти дорослих у США і Канаді (друга половина XX– початок XXI століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2020. 41 с. URL: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2020/TERENKO_diser_pas.pdf (дата звернення 04.10.2023).

17. **Туренко Н. М.** Університети третього віку. Досвід роботи U3A Toowoomba Inc в Австралії. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи* : монографія / за заг. ред. акад. Н. Г. Ничкало, акад. І. Ф. Прокопенка ; Ін-т пед. освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ФОП Бровін О. В., 2020. 546 с. URL: <https://dSPACE.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e6fbd91-2c1b-4a4c-86d0-cf84df36e7b1/content> (дата звернення 20.08.2023).

18. **Харчук Л.** Секрет успіху міської бібліотечної мережі Житомира. *Благодійний фонд Бібліотечна країна*. 2021. URL: <https://livelibrary.com.ua/news/zhytomyr-libraries/> (дата звернення 20.08.2023)

19. **Шведська народна освіта** – навчання протягом усього життя. *Публікацію створено за матеріалами заключної конференції проекту «Громадянська просвіта для успішної громади», який впроваджував ГУРТ протягом 2012–2014 років*. URL: <https://gurt.org.ua/articles/21728> (дата звернення 20.08.2023).

20. **Dayong Yu.** Learning Cities Agenda: the Update Version of Adult Education in China. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету= Scientific Bulletin Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*. 2016. Vol. 2, № 17. P. 174–178. URL: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/1620/1961> (дата звернення 02.10.2023).

21. **Manifesto for Adult Learning** in the 21st Century: The Power and Joy of Learning. *European Association for the Education of Adults (EAEA)*. URL: https://eaea.org/wp-content/uploads/2019/04/eaea_manifesto_final_web_version_290319.pdf (дата звернення 20.08.2023).

22. **Szlosek F.** Edukacja dorosłych w Polsce. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи* : зб. наук. статей / [колектив авторів]; за ред. Кременя В. Г., Ничкало Н. Г.; уклад. Аніщенко О. В. Лук'янова Л. Б. Київ : Знання України, 2018. 616 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162002085.pdf> (дата звернення 20.08.2023).